

2022, 9(1): 287-292

DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2022.1.287292>

Değıniler

BELL HOOKS'UN ARDINDAN...

Ayşe HİNDİOĞLU¹

*"Yaklaşın, şunu göreceksiniz: Feminizm herkes içindir."
bell hooks*

Ve Anlatılan Aslında Bizim Hikayemizdir

Çok sayıda insanın kadın mücadelesi, sınıf öfkesi, eşcinsellik, ve ırkçılık gibi birçok konuda fikrinin ve çözüm aradığı keskin sapaklarının olduğu bir bölgede yaşıyor olmak, bana kendi bakış açımı oluştururken ve bu yazıyı yazma davetini aldığım 8 Mart günü temiz bir sayfa açarken bir hayli zor oldu. Neyse ki anmak, anlamak ve bir kez daha sesini sonuna kadar açmak istediğim bell hooks'un ideoloji gözlüklerini taktım ve 7/24 mücadelesini verdiğimiz feminizme bir kez daha onun bakışıyla yaklaşma fırsatı edindim. Bu benim için çok gurur vericiydi, çünkü eserleriyle bu kadar geç tanışma fırsatı bulduğum halde tüm zamansal, konumsal, etnik ve sınıfsal farklılıklara rağmen bu ataerkil dünyanın bir ucundan yalnızca kadın ya da insan olma pratiğimiz sayesinde kendisiyle özdeşleşmemi sağlayabilmiş bir kadın hakkında yazabilecektim. İçinde yaşadığımız sosyokültürel ortamın feminist mücadelede her gün daha da yorgun düşmemize altyapı hazırlayan zemini, 8 Mart'ın biraz hüzünlü ama daima daha da güçlenerek geldiğinin habercisiydi. Feminist Teori ve Medya Çalışmaları yüksek lisans dersinde sıkça ismini anıyor oluşumuz ve düşüncelerinin bizlerde bugün nasıl bir tasavvur yarattığına dair tartışmalarımızın onu daha yakından tanımaya yönelik hevesimi ve vizyoner feminizmin hayatımızı dönüştürebileceğine dair heyecanımı ne denli arttırdığını hatırlıyorum. Şunu da belirtmeliyim ki; hayatımda çok az an, beni bell hooks'un vefatını, kendisiyle tanışmama vesile olan çok değerli hocam Emek Çaylı Rahte'ye bildirdiğim gün kadar yaralamıştır. 15 Aralık 2021 tarihinde kaybettiğimiz

¹ Ayşe HİNDİOĞLU, Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-4630-2592, aysehindioglu@gmail.com

Yazının Geliş Tarihi: 02.05.2022 | Yazının Kabul Tarihi: 10.05.2022

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2022. Atif lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

feminist yazar, düşünür ve aktivist bell hooks'u anmak ve literatürde çığır açan katkıları üzerine birkaç şey söylemek adına bana söz hakkı verdiği için Emek Hocam'a ve Moment Dergi ekibine teşekkürü borç bilirim.

hooks, 25 Eylül 1952 tarihinde ABD'nin Kentucky eyaletinde Afrikalı-Amerikalı 6 çocuklu bir ailenin ilk kız çocuğu olarak dünyaya geldi. Asıl ismi Gloria Jean Watkins olan teorisyen, kuşaklararası feminizme bir selam göndererek büyük büyük annesinin ismi olan bell hooks'u mahlas olarak kullanmayı tercih etti. Bir ismin marka değeri olarak fikrin önüne geçmesini istemedi, böylece yalnız düşündükleriyle ön planda olmayı başardı. Ayrıca her alanda olduğu gibi harflerin de birbiri arasında hiyerarşik bir yapı olmaması gerektiğini düşünen yazar, ismini daima küçük harflerle kullandı. Stanford Üniversitesi'nde bitirdiği İngilizce Bölümü'nün ardından İngiliz Edebiyatı üzerine yüksek lisansını yapan hooks, California Santa Cruz Üniversitesi'nde tamamlayacağı doktora eğitimine kadar bir süre, içinde bulunduğu ataerkil düzeni, bölünmüş sınıfsal yapıyı ve hareket içinde ayrıcalık kazanan hemcinslerini gözlemledi ve yazdı. Edebiyatın kültürle olan derin ilişkisinden olacaktı ki ABD toplumu ile dünyanın geri kalanında yürütülen eşit haklar mücadelesine ait değerlerin ve ihtiyaçların oldukça farkındaydı. Siyahi ve işçi sınıfı bir ailede kadın olarak dünyaya gelmiş olması, harekete geçmedeki gücü içinde bulmasında ve ideolojik altyapısının oluşmasında büyük ölçüde rol oynadı. Birçoğu Türkçeye çevrilen kitaplarının da içinde bulunduğu 40'ın üzerinde eseri yayımlanan yazar, ikinci dalga feminizm hareketinin önde gelen isimlerinden kabul ediliyor. Aynı zamanda siyahi kadınların feminist hareket içerisindeki taleplerini dillendirerek; ırk, toplumsal cinsiyet ve sınıfın kesişimselliği etrafında örülen üçüncü dalga feminizmin teorik ve aktivist zemininin oluşumuna da katkıda bulundu.

Kapsayıcı ve kucaklayıcı bir feminist düşüncenin savunucusu olması onu, döneminin mücadele anlayışında ön plana çıkaran özelliklerden biri oldu. Feminizmin yalnızca beyaz orta sınıf kadınların kurtuluşu için değil, patriyarka ile mücadele eden herkes için bir çözüm olacağını dile getirmesi hem feminist hareket içinde kendi konumlanışını hem de kendinden sonra gelecek kız kardeşlerinin kaderini belirledi. Çünkü yalnızca kadınlar değil ezilen, hakları sömürülen, marj dışına itilen... O kadınların yetiştirdiği erkek çocuklarıydı, translardı, dezavantajlı tüm gruplardı aynı zamanda. Öyleyse nereye odaklanmalıydı? Neyi değiştirmeliydi ki bu düzende; eşit haklarla, imkânlara eşit düzeyde erişerek insanca yaşansın? hooks'un sunduğu alternatif, sevgiydi. hooks yıllarca denenmiş ve girişimleri çözümsüz kalmış kocaman bir soru işareti olarak öylece duran feminist öfkenin karşısına sevgiyi koydu. Ebeveyni çocuğunun başını okşamaktan alıkoyanın da, aynı geleneksel acıları çektiği halde sırf ten renkleri farklı diye acılarını paylaşamayan kadınların da, bu hayatı yaşama biçimleri veya cinsel yönelimleri yüzünden komşusunun yüz çevirdiği insanların da tek bir nedenden dolayı birlikte mücadele etmesi gerektiğini çoktan anlamıştı. Çünkü bell hooks sevgisizliğin patriyarkanın en güçlü silahı olduğunu biliyordu. Böylece hooks, profeminist hareketin kitle medyasında erkek karşıtı duruş olarak yansıtılan biçimleriyle birlikte, savunucusu olduğu türden bir radikal feminizmin de eril şiddete kurban gitmesini önleyecek yeni bir tutum geliştirmiş oldu. Sevgi, feminist literatüre fısıldanmış öyle bilgece bir ipucuydu ki; geçerliliğini yüzyıllarca, yaşamın var olduğu herhangi bir evrende korumaması için önünde tek bir engel yoktu.

1981 yılında yayımlanan *Ben Kadın Değil miyim? (Ain't I A Woman?)* isimli eseriyle adından söz ettirmeye başlayan yazar, siyahi kadınların kurtuluş mücadelesindeki konumu, temel hak ve özgürlüklerine erişimi gibi hususlarda eleştirel bir inceleme sundu (hooks, 1981). 2000 yılında yayımlanan *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika (Feminism Is For Everybody: Passionate Politics)* isimli eserinde feminist hareketin tarihçesini yeri geldikçe bizlere hatırlatmayı ihmal etmeyen hooks, temelde cinsiyetçilik, cinsiyetçi sömürü ve baskının karşısında durmak ana hedefi olan feminist politikanın zaman içerisinde pastadan payını

alanların kenara çekilmesiyle yitirdiği gücü yeniden kazanmasına yönelik alternatif patikalar çizdi. Bunu yaparken feminist harekete dair yanlış anlaşılan, feminizmin istendik şekilde anlaşılan veya anlaşılmayan yönlerine herkesin anlayabileceği son derece yalın bir anlatımla ışık tutan hooks, feminist literatürün geleceğine yol gösterici nitelikte bir rehber oluşturdu. hooks feminist hareketin erken dönemlerindeki bilinçlendirme gruplarında konuşulanların, kadın araştırmaları sayesinde akademiye taşınmasının ardından kullanılan dilde bazı değişiklikler olduğundan söz etti. Akademide kabul gören ağdalı dilin, feminizmin herkes tarafından anlaşılması ve pratik edilmesinin önünde engel teşkil edebileceğinden ve bunun giderilmesine duyulan gereksinimden bahsetti. “Feminizme Yaklaşın” sloganıyla sesine kulak veren herkesi ataerki tahakkümün ağır cübbesinden sıyrılıp kendi gibi olmanın ve sevmenin, kabul etme ve kabul görmenin dayanılmaz hafifliğini yaşamaya davet etti (hooks, 2002). Böylece, özellikle erken dönem hareketinde yer alan örnekleri olsa da feminizmin erkek karşıtlığı olmadığını, erkekler kadar sık olmasa da kadınların da birbirlerine, çocuklarına ya da partnerlerine yönelik şiddete başvurabildiğini ve bunun ancak ataerki tahakküm biçimlerinin tamamen terkedilmesiyle çözülebileceğini savundu. Eleştiri oklarının feminist hareket içindeki eşitlikten uzak ayrışmalar ve çelişiklere bizzat hooks tarafından yöneltilmesi feminizme yönelik bakışı değiştirebilirdi. Değiştirdi de... Çünkü hooks en büyük eleştirilerinden birini, sistemde değişip dönüşmesi gereken tüm sıkıntılar feminist mücadelede yer alan kadınlar tarafından dile getirildiği halde, alternatif bir çözüm yolu gösterilmemesi üzerine yaptı. İrk, sınıf, ebeveynlik, cinsellik, erkeklik ve sevgi gibi üzerine eğildiği her bir olguyu feminizm parantezinde inceleyerek feminist hareketin yönelebileceği çözüm odaklı stratejiler sundu. Deneyimsel ve pratiğe dayalı bir yaklaşımı benimseyen teorisyen, feminist literatürün adaletli biçimde kazanım ve eksikliklerinden bahsederken kendi tecrübelerinden ve en önemlisi bu tecrübelerin ona hissettirdiklerinden söz etmeyi hep düstur edindi. Çünkü ancak bu şekilde ortak acılarımızın ortak dilini oluşturabileceğimize inanıyordu. Bugün, kurumsallaşmış cinsiyetçilik olarak adlandırdığı ataerkinin hiç de kolay olmayan yollarla imtiyaz sahibi olan ve olmayan gruplara, tahakküm ilişkisinin kurulmasını nasıl da zorunlu kıldığını ve bunu yaparken eksilttiği özümüze tutunarak “birlikte” nasıl bu kokuşmuş zincirleri kırmak için mücadele verebileceğimizi bell hooks’tan öğrenebiliyoruz.

Erkekler, Ataerki, Feminizm

Hooks (2018), *Değişme İsteği, Erkekler, Erkeklik ve Sevgi (The Will to Change: Men, Masculinity and Love)* kitabında biyolojik erkekliğin kaderinin inşa edilmiş erkeklik kalıplarına sığmayacak kadar özgür olduğunun ve hür irade ile tercih edilecek feminist anlayışın erkeklerin de tıpkı kadınlar gibi patriyarkadan aldığı yaraları sarması için tek çare olduğunun altını çizdi. Böylece sözde modern ataerki toplumların yetiştirdiği, kendini yalnız olduğu sürece güçlü tanımlayan ilgiye ve sevgiye muhtaç oğlan çocuklarının da kalıplara sığdırılmış kadınlık biçimlerini usulüne göre yaşamayı öğrenen kız çocukları kadar acı çektiğini bir kez daha hatırlatmış oldu. Bu düşüncenin alamet-i farikası yalnızca feminist mücadele içinde yer alan kadınları değil, feminist düşünceye ön yargıyla yaklaşan birçok erkeği de kucaklamasıyla çok geniş ve kuvvetli bir mücadele alanı yaratmasından gelmektedir.

Feminizmi yalnızca kadınların politik dayanışma alanı olmaktan çıkarıp erkekler için de eşit haklar ve özgürlükler talebinde bulunulan bir yaşamın mücadelesini veren hooks, aksinin mümkün olmadığı bir sistemde gerçekçi ve bütüncül sonuçlar elde edemeyeceğimizi savundu. Feminist mücadele içinde yer alan kadınların da eğitim, meslek sahibi olma, hak savunuculuğu gibi hususlarda tümüyle eşit imkanlara sahip

olmayışı ataerkil sisteme suç ortaklığı etme konusunda oldukça önemli bir noktada duruyordu. Kariyer basamaklarını tırmanırken mücadeleden uzaklaşan kız kardeşlerin de imtiyaza sahip olmayan diğer kadınların hak taleplerini sekteye uğratabileceğine dair anlatılara mücadelenin tarihsel çıktıklarıyla birlikte eserlerinde sıkça yer verdi. Heteronormatif sistem içerisinde ayrıcalıklı konuma sahip kadınlar ve bu konuma zaman içinde erişenlerin politik duruşlarının değişimine karşı hooks'un yinelediği hep açıktı: Kız kardeşlik ve "Vizyoner Feminizm" bu değildi. Cinsel yönelime ve sınıfa dayalı ayrışmalar olmadan eril tahakkümden nasibini alan herkes bu direnişin bir parçası olmalıydı. Bu nedenle feminist hareket içinde açtığı ırk ve sınıfa dayanan ayrımcılığa yönelik farkındalık kapısı, kadının kadına bakış açısını etkiledi. Patriyarkanın yalnızca yetişkin kadın ve erkeklerin değil çocukların da maruz bırakılarak mitlerini yeniden ürettiği toplumsal cinsiyetin küçük patriyarkalarını dünyaya salarak şiddetin farklı biçimlerini gözler önüne sermesini izlemek, değişimi ve dönüştürülebilecek eşitliksiz düzeni göz ardı etmek demektir.

Sevgi, Aşk, Feminizm Herkes İçindir

Feminizmin erkek karşıtlığı olarak algılanmasına neden olan erken dönem feminist politikalar ve kalıp yargılara sıkışmış eril bakış açısıyla perdenin ardında kalan transgender ve eşcinseller için de ortak bir perspektif sunan hooks feminizmi, "Feminizm herkes içindir" diyerek özgürlüğe ve insanlığın temel değeri sevgiye kucak açtı. Bundandır ki hareketin içinde yer alan heteroseksüel kadınlar kadar lezbiyenizmi benimseyen kız kardeşler de ataerkil düzenin tüm cephelerdeki sömürüsüne karşı hak arayışı noktasında birlikte mücadele alanı yarattı.

Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika (Feminism Is For Everybody: Passionate Politics) kitabında sıklıkla kendisine atıf yaptığı *Feminist Teori: Çeperden Merkeze (Feminist Theory: From Margin to Center)* eserinde hooks (2000) temel prensiplerinin vurgulandığı bir feminizm tanımından, feminist hareketin kendi içinde geçirdiği dönüşümlere kadar birçok konuya değindi. Yine bu gibi dönüştürücü güçte eserlerin kitle medyası tarafından hiç ilgi görmediğini ve bu nedenle yeteri kadar bilinirliği sağlanmamış olduğunu vurguladı (hooks, 2002). 1994 yılında yayımlanan ve kendisinin de içinde yer aldığı belgesel tarzı bir videografi de hazırlanan *Siyah...Siyah Değil (Black Is... Black Ain't)* isimli eserinde toplumsal açıdan yüzyıllardır sömürüye uğrayan siyahi toplulukların birbirlerinden ne denli farklı olabileceğinden söz etti. (Riggs, 1995) Bu çeşitlilik içerisinde toplumun homojen bir siyahi kimlik tahayyülünün damgalama ve sınırın dışında bırakma için gereken zemini hazırladığını ifade etti. *Yeniden Umursayın (Give A Damn Again, 1995)*, *Kültürel Eleştiri ve Dönüşüm (Cultural Criticism and Transformation, 1997)*, *Benim Feminizimim (My Feminism, 1997)* isimli belgesel yapımları da bell hooks'un ilgilendiği temel alanlar olan feminist hareket içinde ele aldığı ırk, sınıf gibi konularda eleştirel yorumlarını içeriyor (Isidore, 1995), (Cardona & Colbert, 1997). *Hep Aşka Dair (2018)* isimli Türkçeye çevrilen eserlerinden biri olan *All About Love* kitabında hooks, yalnızca feminist mücadele içinde değil, tüm ilişki pratiklerimizde bütünlüklü bir kimlik inşası ve öğrenilip tercih edilen bir sevgi anlayışının geliştirilmesinin gerekliliğine değindi. Temel olarak yalnızca heteroseksüel ilişkilene biçimlerine odaklanmadığı için herkesin içinde inşa edebileceği sevgi dinamiklerini oldukça kapsayıcı bir bağlamda ele alması eseri LGBTİ+ gruplar arasında da çokça ses getiren bir başyapıtı dönüştürdü. Ataerkinin sevgisizliğini tüm tahakküm biçimlerinde nasıl kurduğunu bir kez daha gösteren hooks (2018), sevgiyle toplumsallaşmanın önemini vurguladı. New York Times Dergisi arşivindeki bir yazısında Harris (2000), hooks'un Fromm ve Lewis gibi aşk üzerine teorik yaklaşımlar yürütmüş düşünürlerin yanında bu

alana öz sevgi ve öz şefkatin sağlıklı bir ilişkinin temel taşlarından olduğu yaklaşımıyla sağlayacağı katkılardan söz etti. hooks (2020), *Duygu Yoldaşlığı: Kadınların Sevgi Arayışı (Communion: The Female Search For Love)* isimli kitabında da yine kendini seven ve duygusal bütünlüğünü olduğu gibi kavrayıp kabul eden bireylerin sürdürülebilir ilişkiler kurabileceğine dair önemli noktalara değindi. Bu eserinde hooks (2020), ataerkil kültürün cinsiyet ayırt etmeksizin herkesi sevginin özünde ne olduğuna dair yeterli bilgisi ve deneyimi olmayan bireyler olarak sosyalizasyon sürecine soktuğunu belirtirken, ileri yaşlarda kendini ve sevmeyi öğrenen kadınların örnekleriyle bir eleştiri hattı ve yol haritası çizdi. hooks (2001), *Hep Aşka Dair (All About Love)* kitabında sözünü ettiği toplumsal cinsiyetle şekillendirilmiş romantik aşk deneyimlerinin eşitsizliklerine dair eleştirilerini *Özgürlük: Siyahiler ve Sevgi (Salvation: Black People and Love)* isimli manifesto kitabında siyahi toplulukların baskı ve eşitsizlik altında yaşama pratiklerine karşı aşkın dönüştürücü gücüne odaklanarak sürdürdü. *Muhafif Bakış: Siyahi Kadın İzleyiciler (The Oppositional Gaze: Black Female Spectators)* isimli eseri hooks'un (1992) feminist sinemaya ve film kuramlarına getirdiği bir eleştirinin ürünü olarak ortaya çıktı. Siyahi bakış ve varoluşun sinemada kendine yer bulamaması ve bu silikleştirmenin bir sonucu olarak siyahi kadın bedeninin de sinemadaki temsillerinin dışlanma biçimlerini eleştirel perspektifle incelediği bu eserde, ırkçılığı Foucault'nun iktidar kavrayışı üzerinden değerlendirdi (hooks, 1992). Ayrıca hooks feminist pedagojiyi ve duygusal okuryazarlığı özellikle çocuklara yönelik projelerle somutlaştırmak gerektiğini düşündü ve cinsiyetçiliğin küçük yaşlarda farklı temalarla yıkılabileceğine inanarak çocuk kitapları yazdı. Bahsi geçen tüm bu yayınlarının yanında literatüre kattığı birçok eseri mevcut.

bell hooks Üzerine Eleştirel Perspektifler (Critical Perspectives on bell hooks) isimli kapsamlı derlemede Illinois Üniversitesi Profesörü Darder, hooks feminizmini baskı ve istiraplarımızın karşısına cesaretle tüm insani olanaklarımızı kullanmayı koyan ve insani bilinci içinde bulunduğu tahakkümden kurtarmaya yarayan bir araç olarak tanımlıyor (ed. Davidson & Yancy, 2009). Nitekim sevme pratiğinin gerçekleşebilmesini bireyin doğuştan sahip olduğu birtakım yapısal özelliklerine koşullayan genel kabulün aksine seçimsel bir yönü olduğunu vurgulamak öz bilincin gerçek gücüne dikkat çekiyor. Feminist literatüre katkıları üzerine yazılıp çizilenler kadar bugünün reformist feminizmi karşısında hooks'un radikal feminizminin kısıtlı kalabileceği noktalarla karşılaşabileceğimize yönelik endişeler de mevcut. Bu endişeler, özellikle siyahiler üzerine eğilen eşitlik taleplerinin, ırkçılığın tek taraflı gerçekleştiğine dair bir algı yaratmasından ötürü feminist mücadelede ayrışan gruplar oluşturabileceğine yönelik (Biana, 2020). Ancak radikal sesin gücü ve önemiyle feminist mücadelede ulusötesi bir paradigma geliştirilmesi gerektiğine dair genellikle ortaklaşıyor.

Sonuç Olarak...

İçinde bulunduğu tüm ırksal, sınıfsal ve toplumsal cinsiyete dayalı dezavantajlı konumlara rağmen tarihsel süreçleri de göz önünde bulundurarak feminist kavrayışın kazanım ve kaybedişlerini neden ve sonuçlarıyla ele alışı bell hooks'u yalnızca literatür içinde bu denli önemli kılmıyor. Aynı zamanda siyahi toplulukların ve dezavantajlı kadın gruplarının hak arayışlarında yükselen bir ses olması da son derece kıymetli. hooks (2002), "Feminist hareket eleştiri yaparken, alternatif çözüm yollarını her zaman göstermeli." diyerek gerçekçi ve pratik bir metodolojik yaklaşım önerisinde bulundu. Böylece kitle medyasının yansıttığı şekliyle kötücül addetmenin hayli kolay olduğu bir sistemde feminizmi, özünde ne olduğunu göstererek patriyarkaya

kurban olmaktan kurtarmanın bizlerin elinde olduğunu hep hatırlattı. Bunun yanı sıra feminizmi ataerkil tahakkümden kurtuluş için ve “hepimiz” için bir çözüm yolu olarak sundu. Öte yandan ön koşulu sevgi olan bu yeni toplumsal tahayyülde tahakkümle sevginin bir arada bulunamayacağını birçok kez altını çizdi. Herkesin anlayabileceği bir dilden konuşmadıkça sesimizin, sınıfsal ve feminist arayışlarımızın içimizde yankılandığını hatırlattı. hooks feminizmle tasavvur edilemeyecek bir alan olmadığını gösterdi, böylece ortak dili sevgi olan ve cinsiyetçi tahakküm ilişkilerinin olmadığı bir toplumsallaşmanın mümkün olabileceğini vurguladı.

hooks, bugün düşünceleriyle dünyanın dört bir yanında kadınların, LGBTİ+ grupların ve mücadeleye dahil olan erkeklerin sevgi kavrayışlarını dönüştürmeye devam ediyor. Feminist mücadelede yaktığı sönmeyecek kız kardeşlik ateşiyle yolumuzu aydınlatan kadın... “Aşk” içinde uyu...

Kaynakça

- Biana, H. (2020). Extending bell hooks' Feminist Theory. *Journal of International Women's Studies*, 21 (1), 13-29.
- Cardona, D. ve Colbert, L. (Yönetmen). (1997). *My Feminism* [Film]. New York: Women Make Movies.
- Davidson, M. D. ve & Yancy, G. (2009). *Critical Perspectives on bell hooks*. New York: Routledge.
- Drenning, B., Farrell, S. Isidore, A., (Yapımcı) ve Isidore, A. (Yönetmen). (1995). *Give A Damn Again* [Film].
- Harris, E. (30 Ocak 2000) *That 4-Letter Word*. New York Times.
- hooks, b. (1881). *Ain't I A Woman: Black Women and Feminism*. Boston: South End Press.
- hooks, b. (1992). *Black Looks: Race and Representation*. Boston: South End Press.
- hooks, b. (2000). *Feminist Theory: From Margin to Center*. Cambridge: MA: South End Press.
- hooks, b. (2001). *Salvation: Black People and Love*. New York: William Morrow.
- hooks, b. (2002). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika* (A. Yıldırım, E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün, Çev.). İstanbul: bgst Yayınları.
- hooks, b. (2018). *Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklik ve Sevgi* (Z. Kutluata, Çev.). İstanbul: bgst Yayınları.
- hooks, b. (2018). *Hep Aşka Dair Yeni Vizyonlar* (U. İda, Çev.). İstanbul: Notabene Yayınları.
- hooks, b. (2020). *Duygu Yoldaşlığı: Kadınların Sevgi Arayışı* (Ö. Karakaş, Çev.). İstanbul: bgst Yayınları.
- Riggs, M. (Yönetmen). (1995). *Black Is... Black Ain't* [Film]. California Newsreel.